

Саво Марковић*

БАРСКИ ДИСТРИКТ У ЕКЛЕЗИЈАСТИЧКИМ РЕЛАЦИЈАМА ОД 1627. ДО 1644. ГОДИНЕ

Папа Гргур XV¹ је 6. јануара 1622. основао Конгрегацију за ширење вјере, стављајући јој као централном и врховном органу за распростирање католицизма у задатак да ради на спровођењу уније међу православнима и да је организује и надгледа ширење римокатолицизма међу нехришћанима. Први секретар Конгрегације био је *Frančesko Ingoli*, а архив Конгрегације обухвата период од 1622. до данас. Конгрегацију су према акту о оснивању чинили 13 кардинала, који су одржавали мјесечне сједнице, најчешће у присуству папе. Грађа коју је 1986. објавио Марко Јачов² писма су римокатоличких достојанственика о којима је Конгрегација вијећала на мјесечним (генералним), специјалним и седмичним сједницама. Рад обрађује преведене изводе релација које се односе на барски дистрикт (дио Барске дијецезе), при чему је превод поштовао литерарни стил предлошка, уз неопходна интерпретативна појашњења. Извјештаји одсликавају прилике у којима су се налазили католичка црква и живаљ барског дистрикта у наведеном периоду, као и шире еклезијастичке међуодносе.

Прилике у Барској дијецези с почетка односног раздобља описују се у Извјештају с канонске визитације Надбискупији од стране задарског надбискупа *Ottaviana*, који је том приликом суспендовао де-

* Аутор је правни историчар, Бар.

¹ *Gregorius XV* (1621-1623)

² Марко Јачов, *Сјисци конгрегације за пројавангу вере у Риму о Србима 1622-1664 I*, Београд 1986., стр. IX, X, XV, XVI.

крет о прелажењу на латински обред оних православаца³ који су примили римокатоличку вјеру (19. јун 1627.). *Ottaviano Garzadoro* истиче да је пракса била да се преводе на латински обред они православци који су спонтано примали римокатоличку вјеру.⁴ Конгрегација је 28. јула 1627. донијела одлуку о повлачењу суспендованог декрета ("*esse revocandum*").

Међутим, односи са православнима будили су интерес и амбиције католичког свештенства. Которски бискуп је 28. маја 1630. за свештеника *Antonija Cassalarija* тражио замјену Нинске бискупије, у којој је, као и у Которској, био званично мисионар, за Барску надбискупију: "... *in luoco di Nona darli la Diocesi d' Antivari, nella quale vi e' copia grande di Schismatici...*"⁵. Конгрегација је молбу которског бискупа за *Antonija Cassalarija* позитивно ријешила 8. јула и упутила им писма 20. јула 1630.: "... *e tra tanto avisare di mano im mano i progressi, che ella andera facendo in salute dell' anime di cotesti popoli.*"⁶

Подробније информације о приликама у Бару, посебно о односима локалног становништва и поступању власти, стижу из Дубровника 7. априла 1631, када дубровачки надбискуп *Tommaso* обавјештава Конгрегацију о скрнављењу цркве Св. Марије:

"Врло истакнути, и мој изузетно поштовани велечасни Господине,

Пишем ову обавијест по писменима будванског викара од 20. марта. Дужност ми је означити Вам један нови, али врло неуобичајен призор који се збио у граду Бару наведеног дана, а то је овај:

Дана 7. текућег мјесеца, т. ј. марта⁷, на Петак, су градски Турци

³ Конгрегација је из извјештаја апостолског визитаора *Ottaviana Garzadoro* стекла увјерење да је Петар Самуило био исувише ревностан у превођењу православних у католичку вјеру. Јован Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље*, Београд 1950., стр. 39-40.

⁴ Марко Јачов, *Сјисци конгрегације за њројџаиангу вере у Риму о Србима 1622-1664 I*, op. cit., str. 8.

⁵ Ibid. стр. 159.

⁶ Ibid. стр. 160.

⁷ Которски провидур *Francesco Tiepolo* јавио је својој влади у Веницији како су 7. марта 1631. кадија и барски прваци претворили у џамију цркву св. Марије изван града, која је служила хришћанима католичке вјере, бацајући на земљу свете иконе, а у ватру статуе и слике светаца, бијеснећи чак и против мртвих, јер су њихове кости повадили из гробница и бацили псима. Турци су конфисковали сва црквена добра и запријетили католицима смрћу ако не пређу у ислам. Барски католици упутили су писмо млетачком амбасадору у Цариграду тражећи од њега заштиту. Др Глигор Станојевић, *Прилози њроучава-*

који тамо живе су се подигли, и са нечовјечном одлучношћу отишли у храм св. Марије изван зидина, сада катедралу хришћанског живља у том граду, те срушивши врата с великом окрутношћу против Пресветога Сакраманта Олтара, бацивши га под ноге, уништивши олтар и лемећи све те ликове⁸, спаливши све, и са костима вјерника ископаним из монумента и избаченим напоље, да би начинили од храма џамију за њих, оставише јадне хришћане без храма, који да нису утекли оном бијесу, исјекли би их све на комаде.

А у овоме случају могло се посредовати са невеликом марљивошћу и трошковима, да се прије схватило, да би направили нагле позете ако им не би дали 100 шкуда, или мање или више, али су запоставили такве захтјеве, те су Турци наведени на такво извршење. Сада

њу историје Боке Кошорске у првој половини XVII вијека, Историјски записи XXII, Титоград 1965., стр. 64 (Документ из венецијанског архива). "Наведена црква Госје extra muros држана је од наших до године 1662., од када је зајим (како сам схваћио), збој мало брије и жара које су имали хришћани сјановници вароши са својим жупником, који су је моли задржати са неким јоклоном командантима, раскривена од стране турака, који нам више нису дозволили држати мису у преосјалој катели, као ни у осталим црквама..." Мр Саво Марковић, Први Извјештај Андрије Змајевића о Барској надбискупији Св. конгрегацији за ширење вјере: година 1671., Историјски записи, Година LXXI, Бр. 1-2/1998., Подгорица 1998., стр. 214. "... су неки муслимански зулумћари из Албаније јосјели јочейком 1631. неку барску цркву. Седмој марта Кадија и барски јрваци санкционисали су тај јоручени вандализам на тај начин, што су цркву св. Марије изван зидина преишворили у џамију, јошто су прејходно сјалили слике, исјрејурали кийове и друја обличја, вадећи чак и кости из јробница." Бар град под Румијом, група аутора, Под јурском влашћу; Бар 1984., стр. 63.

⁸ Марко Ђорга у Извјештају из 1697. каже: "иако је на око 70 корака исјред јоменутих зидина била црква јосвећена нашој Госји; досја велика и величанствене јрадње. Ова је била жупа за оне у Подграду и сјановнике јо јољу, који су наши јосједовали и у њој обављали службу Божију до доласка наведеној Foscola (sic!) са војском, након штоа дојајаја бјеху јојаљене и изјорене све свеје слике које се у њој налажаху, донесене из друјих цркава и нашим би забрањен улазак у њу. Бишће око 30 година да су је Турци ојкрили и баш је ове године јорушена до шемеља. Са ње је одијето камење за јрадњу јрадских зидина збој сјраха од млејачкој оружја, што сумњају да би дошло што јрије на њихову шийеу". Др Шербо Растодер, Извјештај надбискупа Marina Giorgia о сјању барске надбискупије 1697. године (превод Мр. П. Перколић), Историјски записи, година XLVII, 1994/1-2, стр. 160, Ђоргин навод о раскривању цркве одговара Змајевићевим подацима. В. Ђурђе Бошковић, Сјари бар, Београд 1962., стр. 173.

оставља на разматрање Вашем Знаменитом Господству стање јадних хришћана; ово је колико пише поменути Викар.

Ваше господство моћи ће назначити Светој Конгрегацији да се више не може надати да ће се ова џамија вратити култу хришћанства, јер то турски закони најстрожије забрањују. Било би боље да они хришћани утемеље у другом селу један тајни олтар;

на крају љубим Вам руке."⁹

У Извјештају из Дубровника од 26. јуна 1631. дубровачки надбискуп *Tommaso* поново говори о муслиманском нападу на цркву Св. Марије у Бару и о њеном претварању у џамију:

"Врло истакнути, и мој изузетно поштовани велечасни Господине,

Поред онога што сам написао Вашем Господству под 22. овог (мјесеца) што се тиче заповијести Свете Конгрегације, да је морам дати обавјест о мотивима по којем су Турци профанисали Катедралну цркву Бара, морао сам онда (начинити) Релацију са више појединости, како слиједи:

Барска црква¹⁰ посједовала је многе терене за усјеве, а посебно многе саднице маслина, за које су Турци с времена на вријеме чинили инстанцу Кадији, који је њихов судија, да би декретом пренио оне терене у државну имовину; Кадија је тајно о томе обавјештавао хришћане, или Прелата, и тако са неким даром од петнаест или од двадесет шкуда сузбијао представнике Турака, и одржавао у посједу

⁹ М. Јачов, *Сјиси...* оп. цит., стр. 162-63.

¹⁰ За вријеме Турака, који у почетку нису дирали у затечени комунитет, барски патрицији и остали хришћани чинили су цјелину - *Universitas*, која је наступала према иностранству као самосталан чинилац. Претпоставља се да је још Пертев-паша гарантовао привилегије "вакуфима" цркве и надбискупије у које нико не смије да дира, а бројне су се повластице односиле на старо становништво, као и на оно које би касније дошло у град. *Bar ipag iog Румијом* ... оп. цит, стр. 55, 56. Комуна је имала печат, секретара и вијеће (патриција). Међутим, Надбискупија се прва нашла на удару Турака, те слиједи покушаји одбране "*сјарих слобода*"; на неким представкама као нпр. 12. IX 1614. налазили су се потписи цијелих група патрицијата. Дубровачка република је редовно одговарала на таква писма титулишући адресата са: "*Comunitata di Antivari*". Можда је у Бару постојала врста Вијећа које је имало власт над хришћанима и бранило црквена права. Са потискивањем католика дошао је под удар и привилеговани статус општине (1632) па се ишло Султану. *Bar ipag*.. оп. цит., стр. 61. Комуна Бара писала је нарочито у периоду 1638-40. Дубровнику о разним пословима, потписујући писма са "*Miseri et infelici christiani della comunita di Antivari*". Вук Винавер, *Привилегије ирага Бара*, Историјски записи, година XV, књига XIX-1, Титоград 1962., стр. 65.

католике и Цркву. Ове године, будући су начинили исте представке они Турци који су били у сусједству ових терена, да би их узурпирали, Кадија је саопштио Викару, с обзиром да је *Monseigneur* Надбискуп био одсутан, а који као човјек ни од шта, не саслуша упозорења, као што то не учинише ни католици: тако првих дана поста Кадија ријеши са знатним бројем Турака отићи у наведену цркву више с намјером да се похара, него да је уподобе мухамеданском култу, и учинивши она недјела, о којима се у другим приликама писало, досудио је да се посједи могу заузети од стране оних који су их окруживали. Била је затим поменута црква од стране једног Турчина свештеника, које зову Хоџа, проглашена на употребу њиховом наопаком култу, што значи да је црква учињена турском; да последице ове церемоније нема примјера да је више икад била враћена католичком култу. Узурпирани су терени, а једна шака вјерника хришћана отишла је у Цариград да учине инстанцу ради враћања цркве и поменутих посједа; може бити да ће ишчупати какву милост у погледу добара, али не за реституцију цркве, што је (оно) колико могу рећи у прилогу другом писму, а све удара овдје, да треба бити порески обвезник Управитеља над крајевима подвргнутим Турцима;

са свом душом љубим Вам руке"¹¹

У писму из Дубровника од 16. марта 1632. дубровачки надбискуп *Tomaso* помиње барског надбискупа и обећава Конгрегацији да ће сазнати да ли је реализован декрет Порте о враћању цркве у Бару римокатоличким вјерницима:

"Врло истакнути и мој изузетно поштовани Велечасни Господине,

... за остала (писма) ћу се побринути да их пошаљем сигурним путем, што је прије могуће, како ми Ваше Господство ставља у задатак, посебно о писму *Monseigneur* барског надбискупа...

Побринућу се још према наредбама Свете Конгрегације да сазнам да ли је имао дјелотворности декрет¹² о враћању барске цркве како је писао Баило¹³ да је издејствовао. Разговараћу са Сабраћом св.

¹¹ М. Јачов... оп. цит., стр. 164.

¹² Изасланик општине добио је од престоничког муле фетву, да се црква мора одмах вратити на раније стање, о чему је издат ферман скадарском санџак-бегу и кадији Скадра и Бара, с напоменом да се морају поштовати султанове привилегије. *Бар ірад њод Рулијом*, група аутора, Бар 1984., стр. 64.

¹³ Католичка општина је упутила писмо млетачком поклисару у Цариграду, тражећи од њега заштиту од Порте. *Бар ірад њод Рулијом*, група аутора, Бар 1984., стр. 64. Баило је из државних дефтера исписао барске привиле-

Рока за уздигнуће Колегија и имаћу у виду оно на што опомиње Света Конгрегација...

За Monseigneura барског надбискупа већ сам писао да сам пронашао овдје једног трговца Луку (*Luca di Nale*)¹⁴, који ће га услужити у свим његовим приликама за новчаним пошиљкама, а ја сам то чинио до сада, с послушношћу Вашем Господству..."¹⁵

У писму из Дубровника од 20. марта 1632. надбискуп Tommaso каже да је сазнао од дубровачких трговаца да Турци не желе да врате цркву католицима у Бару, већ намјеравају да је претворе у дамију:

"Узвишени и Велечасни господине и мој много поштовани Господару,

Да бих извршио заповијест коју ми учини Ваша Узвишеност својим писмом од 21. прошлог (мјесеца) примљеним ове седмице, од стране неколицине Трговаца са овог Трга који тргују у Бару информисано сам, се око појединости о оној Цркви, и имам извјештај, да иначе није услиједио повраћај у власт католицима, већ да је још увијек у рукама Турака, а са једном лађицом пристиглом претходних дана са те стране, дознало се више, да су је исти Турци досудили за употребу њиховој секти; добро је да су вратили католицима у посјед неколико некретнина исте Цркве; што је све колико Вашој Узвишености могу рећи о томе, те примите исказе понизности и поштовања."¹⁶

Барски надбискупи били су, с друге стране, ангажовани на широком простору своје јурисдикције, па је тако Конгрегација 25. марта 1628. одобрила барском надбискупу куповину једне куће у Скопљу.¹⁷ *Fra vcesco Grasso* извјештава 6. маја 1632. из Београда о одашиљању од стране Свете столице барског надбискупа, прелата примјереног живота, на добром гласу у тим крајевима и врло опрезног, да би с ов-

гије добијене "када су се они њредали султану" (писмо Баила од 6. јула 1631. г.).

¹⁴ Могуће је да је ријеч о припаднику патрицијске фамилије *Најталис*, која се помиње у историјским изворима из XIV-XV в.

¹⁵ М. Јачов, *Сјиси конџрајације...* оп. цит., стр. 171-73. И поред Портног великодушног геста који је био у вези са шпанским нападима на јадранско-јонске обале и увјеравањима млетачких баила да Венеција флотом брани турске обале, а бранили су се и за очување барских привилегија, барски католици су 12. октобра 1631. захвалили Баилу, али су изгубили вјеру у законитост поретка, те је почео нови талас исељавања 1631-32. г. Дио исељеника нашао се у Италији. *Исџорија Црне Горе* 3, том 1, Титоград 1975., стр. 113, 530.

¹⁶ М. Јачов... оп. цит., стр. 96

¹⁷ М. Јачов, *Сјиси...* Оп. цит. стр. 96.

лаштењем које му је било дато установио лијека многим нередима у цркви на тим странама.¹⁸

Извјештај мисионара Ђорђа Вушковића о стању у Барској над-бискупији састављен прије 24. септембра 1632. доноси запажања да у црквама нема реда ни чистоће, а међу свештеницима влада велика мржња. Викар Бара је крив што је изгубљена барска катедрала¹⁹, а ситуација која је настала заузимањем цркве Св. Марије даље је усложавала међуконфесионалне односе. Она имања која су Турци вратили цркви мало-по мало барски свештеници продају Турцима.

Из Цариграда је дошао један санџак у Бар и казнио многе муслимане због тога што су фалсификовали султанов ферман о одузимању цркве Св. Илије у Бару. Наиме, гдје је у ферману писало "Црква св. Илије", барски кадија је измијенио и ставио "црква Богородице.

"Узвишена и Велечасна Господо,

Већ сам уз Божју помоћ почео да радим у овом сиромашном и пустом винограду пуном трња и чега другог са већ остарјелим и дубоко укоријењеним..., да се без помоћи Божје неће моћи искоријенити. Налазим да постоји велика неслога између свештеника и између секуларних лица, да један жели смрт другоме, раздијељени међу собом мимо начина, и увијек су с оном мржњом у срцу и претпостављају да знају више од Аристотела, а да с муком знају изрећи мису коју говоре, и не желе попустити један другоме, а сви се дали у трговину и зеленаштво, а Служба Божја се чини он(и) зна(ју) како, те када их желите опоменути или рећи нешто, немају друго у устима осим *honorem meum nemini dabo*, и ово царује у Бару међу свештенством, а на његовој територији Викар и његова охолост. Није много више вољен од хришћана колико од Турака и нико га не може гледати колико је дошао у (...) и мржњу свих, јер колико дознајем, његова је надменост била узрок што је црква узета од стране Турака; а сада су повратили неке посједе Цркве и ове полако продају Турцима; на наведено, не знам на који начин, брзо стиже наређење Свете Конгрегације Викару и поповима да не могу отуђивати црквена добра јер се током времена неће наћи у Бару ни цркве ни црквеног добра, ако буду чинили као што су почели у цркви, затим да се неће наћи ни стихара, ни одоре, већ ће celebритати у једном стихару, који неће бити добар ни за очистити тањире у кухињи, а слично (ни) одора од прљавштине; затим од срама не могу им рећи друго, осим да су корпорирали врло црни и да

¹⁸ Ibid. стр. 180-81.

¹⁹ Андрија Змајевић 1671. и за њу каже: "... величином и израдом ошмијене цркве..." оп цит. 213.

су засићене фолигне, да дође човјеку мука само их видјети. Црква коју су узели Турци сада је забрављена и не могу унутра ући ни Турци ни хришћани, јер је (ту) био претходних дана неки санџак који је за хришћане био много добар, али је Турке, који су били узрок одузимања и деструкције цркве, мучио и батинао и хтио је неке објесити, али кеса, нека је проклета, начини прикладном сваку ствар, те је од неког узимао хиљаду, од неког двије хиљаде, од неког петсто шкудра, и узео кључеве од цркве, носи их са собом свугдје уграбивши је ону одлуку; за коју кажу Турци да је послата од Султана да црква буде узета; истина је кажу да је један кадија донио један ферман по којем се одузима црква св. Илије²⁰ која се налази у граду, а не она која се налази изван зидина, али желе рећи да је тај Кадија био подмићен и на непоштено наговорен од стране Турака Бара, те је фалсификовао овај ферман Великог Господина и гдје се говорило *S(an)to Elia* уметнуто је *Madona fora*, за љубав посједа, и тако послао онај ферман по изасланицима да би се тим чином потврдио; а клео се, да ако се онај ферман нађе кривотвореним, неће заборавити онај њихов прави.

Од сада у Бару када неко умре мора се носити далеко три или четири миље²¹. Ови сироти хришћани сви су ожалошћени и измучени губитком ове цркве, а неколико патриција који (су) станују у Граду, како дознајем продају своје посједе, и то мало по мало да би отишли из Бара, јер их Турци јако мрзе, да би их жељели мртве, посебно сада, када је овај Санџак показао много добра неким од њих.

Нашао сам цркву у једном селу гдје су католици и шизматици, а целебрирају и једни и други у истој цркви....²²

Расправљајући о овом Вушковићевом писму 24. септембра 1632., а у вези са даљим наводима о богослужењу хришћана у једној цркви, Конгрегација је изразила резервисаност у исправност Вушковићеве одлуке да забрани римокатолицима да, због свађе с православцима, служе у истој цркви. Саопштавајући ову одлуку мисионару Вушковићу, секретар Конгрегације *Francesco Ingoli* је додао и да је "ūa-

²⁰ Црква Св. Илије се, као и црква Св. Марије, помиње у историјским изворима већ 1333. године, а и касније, бивајући обдарена и црквеном књигом (бревијаром), према венецијском легату из 1484.: "*Prete Matheus Piper de Antibaro: Item dimitto ecclesie S. Helie de Antibaro breviarum meum.*" Lovorka Ćoralić, *U gradu svetoga Marka*, Zagreb 2001., стр. 272. Ђ. Бошковић ... оп. цит., стр. 172, 180, 207.

²¹ А. Змајевић 1671 пише да су Турци у вези са догађајима из 1631. забранили одржавање миса у градским капелама и црквама, "*осим у кайели св. Венеранге, око миљу удаљеној од града*". Оп. цит., стр. 214.

²² М. Јачов... оп. цит. стр. 96.

ѿа био склон да учини неку милосѿ ѿо ѿишѿању склоѿљених бракова у забрањеним сѿејенима сродсѿва".²³

Надбискуп барски²⁴ дјелује на широком подручју своје јурисди-кције; као апостолски визитатор помиње се 16. новембра 1632., када су се босански католици у Београду дигли и против њега поводом свађе између Дубровчана и Босанаца у Београду²⁵, а 12. априла 1633. извјештава о смедеревској, сремској и печујској надбискупији²⁶, дајући опис мјеста, структуру и бројно стање становништва (*Relatione della Chesa di Samandria, e di molti luoghi in Ungaria ch'e sotto il Turco data dall' Archivescovo d' Antivari alla S. Cong. ne de Prop. F.*²⁷).

Канонску визитацију својој дијецези надбискуп описује у Извјештају од 4. фебруара 1633 ("*Relationi di Pietro Maserecco Arcivescovo d' Antivari Primate di Servia sopra la sua Diocese,...*")²⁸:

"... Град Бар је у Илирику на граници Албаније, наспрам Апулије на оној другој страни Јадранског мора, на добром мјесту; његова територија је пуна маслињака који су чинили добар дио прихода надбискупа. Град (је) смјештен на брежуљцима између брда, који чине једну долину пуну ливада, винограда, поља и маслињака, врло значајну. Брда се, колико приближавају мору, толико више спуштају, препуштајући пак овећу равницу у средини, остављајући Град далеко од мора око двије миље; међутим нема сигурну луку. Пао је у руке Турака у вријеме поморског рата²⁹, будући био прије Млетачке Републике, и због тога што је насељен Турцима изгубио је у свему своју величан-

²³ Ibid. стр. 187-88

²⁴ Petrus III Massarecho iz Prizrena, 16. октобар 1624-1634, барски метрополит и администратор "*quinque Episcopatum regni Serbluiae*". Прије тога је генерални викар барског надбискупа, затим призренско-београдског и софијског бискупа. Ј. Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље*, Београд 1950., стр. 29, 36. Умро је у Скопљу 27. јануара 1634., према Ivanu Markoviću - *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb 1902., стр. 206. Према наведеном дјелу. Ј. Радонића умро је 27. новембра 1634.: *Римска курија у јужнословенске земље...* оп. цит., стр. 97. За њега се наводи и да је уступио мјесто у Бару надбискупу Хризостому. *Бар ѿраг ѿог Руѿијом*, група аутора, Бар 1984., стр. 63.

²⁵ М. Јачов, *Сѿиси...* оп. цит. стр. 192.

²⁶ У периоду 1632/33. био је апостолски визитатор у турској Угарској; Срем, Барања, Бачка, Београд, Осиек, Печуј, Смедерево, Славонија; до Балатона. Ј. Радонић... оп. цит., стр. 85-89. Обављао је дужност администратора Смедеревско-сремске бискупије. Ј. Радонић... оп. цит, стр. 96.

²⁷ Ibid. стр. 194.

²⁸ Ibid. стр. 212-13.

²⁹ Прије Лепантске битке.

ственост: јер гдје би грађевине једног Града с мало ограђеног (простора) обично биле некакве љепоте и умјетност, сада се виде у занемареној деформисаности.

А да се не би множили бискупи у овим крајевима (и заиста није неопходно) бијаше ми дата на администрирање бискупија Призрена, моја Домовина, и друга мјеста и земље у Србији, којег Краљевства Митрополија Бара је Примасија..."³⁰.

"О броју Католика Барске надбискупије и о њиховом стању:

Метрополитанска црква је начињена цамијом мало година након губитка Града, и онда изгуби све лијепо и добро, и још и приходе, због чега би упражњена она црква више од 20 година у слиједу све до Клемента Осмог³¹, који произведе за надбискупа извјесног fra Thomasa³² из реда дубровачких опсерваната, који посјети Србију године 1603³³.

Бар је насељенији Турцима него хришћанима: ови међу онима који станују унутар зидина и онима изван не стижу до 60 фамилија³⁴.

³⁰ М. Јачов, *Сѣиси...* оп. цит. стр. 212-13.

³¹ *Clement VIII (1592-1605)*

³² Thomas Ursunis, Ursini (Тома Медавидовић, Медојевић, Бастић, Bastich, Bassich), из Равна у Поповом Пољу, Херцеговина; надбискуп барски од 17. фебруара 1599. до 1607. године. Папа Климент VIII му је послао *pallium* 18. августа 1599. у упозорио га да као *Primas Serbiae (Rasciae)* обрати пажњу српском клеру ради уније, у коју сврху је радио још као провинцијал у Дубровнику. Vinko P. Malaj, *Djelovanje franjevac dubrovačke provincije među albanskim katolicima, Samostana Male Braće u Dubrovniku, Zagreb - Dubrovnik* 1985., стр. 237. Папа Климент VIII је 15. октобра 1600. издао надбискупу Урсинију и његовим опуномоћеницима широко овлашћење за духовни рад у Србији и у крајевима под Турцима. Папа је 26. јуна 1601. дао пуномоћје Томи да може повести са собом три фрањевца из Дубровника "*pro visitatione suae dioecesis et regionis Serviae*". Ј. Радонић... оп. цит., стр. 10-12. В. Малај... оп. цит., стр. 237. Резидирао је у Будви. А. Змајевић... оп. цит., стр. 222.

³³ Наведене године водио је преговоре око црквене уније са патријархом Јованом. Vinko P. Malaj, ... *Samostan Male braće u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik* 1985., стр. 237-38. *Историја Црне Горе* 3, Титоград 1975., стр. 77-79. На захтјев Томе, папском бреве-ом од 10. јула 1604. у Барској надбискупији је повећан број фрањевачких мисионара и дате им нарочите повластице у стицање имовине. Ј. Радонић... оп. цит., стр. 10-12.

³⁴ Marin Bizzi наводи да је 1610. у Бару једна црква претворена у коњушницу, а да у граду има 290 турских и 310 хришћанских породица. Ђурђе Бошковић, *Сѣари Бар*, Београд 1962., стр. 271. Bizzi је вјероватно боравио у Бару 1609-1611. г. И. Марковић... оп. цит., 206. Андрија Змајевић 1671. извјештава: "*Само двијема кућама хришћана наших католика дозвољено је да*

Имали су међу другим црквама једну названу *Santa Maria fuori delle mura*, са неколико имања, са којима су се обдржавала три свештеника који су опслуживали цркву и бавили се душебрижништвом: али су сада већ двије године како је претворена у цамију с тим што се сачувао добар дио имања, за која сам разумио, да сам ја имао наведени губитак, послао бих гласника у Константинопољ да моли Господина Баила и Амбасадора Француске, да помогну мојем генералном Викару, који бијаше отишао ради овога извршења; сада се служе црквицом Светог Илије³⁵.

Било је на територији Бара и по околини 15 села од 15 и 20 огњишта, са пет жупника, а највеће сеоске цркве врло лоше опремљене. Биће укупно око 3 хиљаде душа. Ишао сам дајући сакрамент Кризмања и проповиједајући колико ми је било дозвољено од стране Турака, који су пријетили да ће ме сачекати на путу и лишити ме сваке ствари, као што ми се десило не у Бару, али (јесте) близу Призрена. Ова визитација ме коштала више од 100 шкудра и мало је недостајало да ме кошта живота. Турци Бара и Улциња су најгори и чине свако зло без страха да ће бити кажњени, те се зато боравак (тамо) чини врло тешким, а трошак великим.³⁶

Извјештај мисионара Ђорђа Вушковића³⁷ из Шестана од 3. децембра 1633. говори о тешком стању хришћана у Бару:

"*Antivari si trova in peggior stato che si trovano* они несретни људи међу оним брдима јер ни они немају без једну Цркву у граду гдје одлазе из дана у дан, а да ће им бити одузета и она и у њој (им) не дају сахрањивати се, те када неко умре иду даље до дванаест миља ради сахрањивања, и свакако, да их Господ не држи под својом шаком, и дозива и опомиње, не недостаје им ни најмање због очаја да се начине Турцима; како они исти кажу.

Врховног поглаварства нема; овај Викар³⁸ је разуздан и хоће са

сѣланују у трагу: једна је Бориса, најзначајнија међу осѣталима које бијашу, а група Назака. Осим ових биће да је око сѣошину осѣталих вјерника, који служе у њурским кућама..." Мр. С. Марковић... оп. цит., стр. 215.

³⁵ У извјештај Марка Ђорге из 1697. се каже "*sv. Petar i sv. Ilija bijahu župne crkve budući da je crkva sv. Ilije služila našim hrišćanima do dolaska pomirjanog Foscola*". Др Ш. Растодер, оп. цит., стр. 158-59. Генерални провидур Foscolo је током Каднијског рата (1645-1669) у јануару 1649. безуспјешно напao Бар.

³⁶ М. Јачов, *Сѣиси*... оп. цит. стр. 214.

³⁷ *Ibid.*, стр. 209, 211.

³⁸ Генерални викар био је Petar Samuelis, из барске патрицијске породице *Samuelis*, која се помиње у историјским документима из XIV-XVII в.; у

свима, те, што се каже, не може са самим собом, а гдје нема поглавара ствари не иду добро, и да не бих досађивао више пишући овом Светом Колегију, на крају љубим Вам Свете одежде."

О писмима Ђорђа Вушковића (Giorgio Vuscovich) од 3. децембра 1633. и од 15. јуна 1634. вијеђано је на 195. Генералној сједници Конгрегације, одржаној 31. јула 1634.³⁹

У Извјештају си Сплита од 1. фебруара 1637. фра Санто, мисионер (*Fra Santo da Spalato Miss(ionari)o in Partibus (Infidelium)*)⁴⁰ описује подручје које је посјетио, и за Шушањ, *inter alia*, наводи да има 80 католичких кућа са 900 душа.⁴¹

"Испод овог села налази се Опатија названа Света Марија Ратачка, врло руинирана, и нема другога, осим зидова, али све разрушене. Око ове Опатије сахрањују се добрим дијелом они из Спича, колико и ови ис Сушња.

Зубци

Село Зубци има цркву посвећену у част Светог Николе⁴² и Светог Ивана⁴³. У овом селу је око 40 кућа и то католика, а шизматика

документа из 1622. он се помиње као викар надбискупа Marina Bizzija (1608-1624). *Бар ѓраг...* оп. цит., стр. 63.

³⁹ М. Јачов, *Списци...* оп. цит. стр. 209, 211.

⁴⁰ Ibid. стр. 281, 290-91.

⁴¹ Ibid стр. 281. А Змајевић 1671. наводи: "...отишао сам у село Шушањ, у којем сам нашао 46 кућа католика са 157 душа...". Оп. цит., стр. 216. М. Ђорга 1697. наводи 364 становника, све католика; оп.цит., стр. 165. Надбискуп Винцо Змајевић у Извјештају из 1702. наводи 358 католика. *Relatione dello stato d' Albania e Servia visitate de Vincenzo Zmajevich, arcivesco d' Antivari nell'anno MDCII* (Notitie universali dello stato di Albania e dell'operato Monsig.r Vincenzo Zmaievuich Arcivescuo di Antivari Visitatore Apostolico dell' Albania), Quellen und materialen zur albanischen geschichte im 17. uhd 18. Jahrhundert, albanische forschungun 20, dr Rudlof Trofenik, München 1979, s. 16.

⁴² М. Ђорга у Извјештају из 1697. каже "У овој се цркви налазе разне слике Блажене Дјевице, св. Николе и дућих светиња које су допијеше од њобожних вјерника за вријеме Foscola Барској, да не би биле њопаљење, што се догодило друћима, које се пађоше њослије њејовој огласка, у цркви Блажене Дјевице близу јорейоменујтој ѓрага". Ш. Раостодер, оп. цит., стр. 164. М. Ђорга наводи 316 душа католика и једног Турчина. Ibid. стр. 164-65.

⁴³ Андрија Змајевић у извјештају из 1671. наводи: "Ово село има своју јућину цркву њосвећену св. Николи и још једну св. Ивану Крсћийићу, срушену земљоћресом." Оп. цит. стр. 215. Марко Ђорга у Извјештају из 1697. наводи: "У овом селу, ..., некад су њосиојала два самосћана, не зна се којей рега, само је сачуван назив њиховој цркви: једне св. Иван Крсћийићу друје св. Михо-

нема без двије. Душа католика биће око 200⁴⁴, а шизматика 15. Жупник у овом селу је врло Поштовани отац Антонио де Томас⁴⁵, барски архиђакон. Приходи овога жупника су (такви) да свака кућа учествује (са) 12 либри жита годишње.

Туђемили

"Туђемили су село најближе Бару. Има цркву посвећену у част Светог Николе. Има 20 кућа и око 100 душа католика⁴⁶. Жупник овог села је дон *Pietro Samuelli*, Викар Бара. Ове куће учествују са (по) 12 либри жита свом жупнику.

У свим овим селима је сироти народ, који ствара за живот обрађивањем земље, а врло узнемираван од стране Турака.

Од села која прелазе брда према језеру, као што су *Pepichi, Ruda, Belichi, Goraza, Luchici, Juravci, Chrignice, Repaza, Pincichi, Moricchi, Livari, Brischi i Pteli*, њих са остатком Крајине нисам могао посјетити због грознице, која ме мучила због великог замора који сам имао због тешког хода. Исто тако то нисам учинио, јер сам знао да је врло Поштовани дон *Zorzi Vuscovich*⁴⁷ био мисионар у оним крајевима, који ће дати опширан извјештај о њима њиховим Узвишеностима.

вил, обије су њак срушене, само су њознаји и чувају се неки зигови њдје се, збој њобожносџи њамошњегџи народа, на њихов дан слави (целобрџира) уз њри-сусџиво бројној народа." Ibid., стр. 164.

⁴⁴ А. Змајевић 1671. пише да Зупци имају "45 кућа хришћана са око 130 душа за њричесџи"; оп цит., стр. 215.

⁴⁵ Могуће да је ријеч о лицу које се као викар барског надбискупа помиње 1596. године, што се о њему са сигурношћу може тврдити за вријеме надбискупа Хризостома - наведен је у документу из августа 1633., уз дон Ђура Медина, као најутицајнији свештеник. *Бар траг...* оп. цит., стр. 63.

⁴⁶ А. Змајевић 1671. извјештава о. "22 катџоличке фамилије са 97 душа за њричесџи, а међу њима је исџо њолико џурских кућа". Оп. цит., 216. М. Ђорга 1697. наводи да село има 125 католичких душа, а међу њима 3 турске куће са 15 душа. Помиње и жупну цркву Св. Венеранде, узидану на волат, знатно рунирану у земљотресу 1667. Ибид. стр. 164. Вицко Змајевић 1702. наводи: "*Tugemilli conta case cattoliche 12., anime 98. Na la Chiesa sotto l'invocazione di S. Nicolo ruinata dal terremoto...*" Relatione... оп. cit., s. 18.

⁴⁷ А. Змајевић 1671. пише: "У њрошлосџи је ова св. Конџреџација гр-жсала њо једној мисџонара, од којих је њосљедњџи био Д. Ђорђо Виковић, који се њрошле њодине, будући био канџоник цркве св. Јеронима Илирџичкој, њреселио у Рим." Оп. цит., стр. 219. Цф.: "Исџрва је рад на унији њовјереџи канџонику Свеџџојеронимској завода у Риму Јурђу Вушковићу, који у Пашиџровићима гје-лује сџоразумно с канџорским бискуџџом Винцензом Бућом." Lovorka Ćoralić, *Iz prošlosti Paštrovića*, Historijski zbornik, god. XLIX, Zagreb 1996., str. 151.

Села *Marcovichi*, која су источно од Бара према обали ријеке Бојане нијесам се усудио посјетити из страха од велике опасности, која је овдје присутна како због Турака, тако због шизматика. Речено ми је да у овом крају има 500 кућа и око 2.000 душа, али све шизматика⁴⁸.

Бар

У Бару сам од оних хришћана, и од неких Велечасних Презбитера био информисан да у Бару нема више од 10 кућа хришћана и око 70 душа, те да је у граду⁴⁹ 20 католичких кућа и 200 душа⁵⁰. Али шизматика је на броју кућа 30 и двјеста тридесет душа. Цркву која је била катедрална и била посвећена у част Светог Ђура још од почетка заузимања Бара Турци су претворили у џамију. Цркву имена Свете Марије изван зидина Бара, већ су око 4 године, да је због узрока и саблазни барског Викара Самуелија Турци на исти начин претворили у џамију...

Трећа црква, која је названа Свети Илија је унутар града Бара, и опслужују је ови Велечасни: Отац *Piero Samuelli* Викар, Отац *Antonio de Tomas* Архиђакон и Отац *Francesco Pasquali*, Арцисвештеник, човјек стар и врло цијењен⁵¹.

Стање католичког живља у Бару и околини наговијештено је у писму *Francesca de Leonardis*⁵² из Паштровића, писаном Конгрегацији

⁴⁸ А. Змајевић 1671. пише: "Сви шизматичци, имају своје цркве и појове појичињене јоре поменутом епископу у Цейињу..." Оп. цит., стр. 217. М. Ђорга 1697. наводи да броје преко 1.300 душа, већином Турака. Ibid. стр. 165.

⁴⁹ Вјероватно мисли на дио града изван зидина. М. Болица 1614. истиче да је Бар бројао укупно 500 кућа, и то 400 у самом граду, а 100 у бургу - подграђу, гдје је било вртова и пријатних кутака. *Бар траг*.. оп. цит., стр. 59. Тада се наводи и да Микулићи броје 25 кућа са 60 мушкараца способних за војску, а Пода 30 кућа са 80 војних обвезника.

⁵⁰ А. Змајевић 1671. пише: "У бурју (вароши) се налазе 83 куће истих кайолика које ће имати око 200 душа за њричеси". Оп. цит., стр. 215.

⁵¹ У Извјештају М. Ђорге од 15. јуна 1697. каже се: "Пасквали су сви Турци, а од Борише 2 су Турци а остали хришћани...". Ш. Растодер, *Извјештај надбискупа Marka Giorgia о стању барске надбискупије 1697. године*, Историски записи, година XLVII, 1994/1-2, стр. 159.

⁵² *Franciscus (Frano Leonardis) de Leonardis*, рођен је 11. априла 1595. у племићкој трогирској фамилији. Доктор филозофије и теологије, образован је у Риму. Био је каноник столне цркве у Трогиру. Као горљиви пропагатор уније оставио је удобност викарског положаја и отишао у Млетке, гдје отвара школу, а 1636. одлази у јужно далматинско приморје као апостолски мисионар. Од марта 1637. боравио је у Паштровићима, гдје преузима рад на стварању уније. Cf.: Lovorka Čoralčić, *Iz prošlosti...* op. cit., str. 152.

16. маја 1637, у којем истиче да је тражен и од сусједа, као што може потврдити Г-дин Викар Бара, да их утјешу духовним разговорима, а то не може, а да не би био одсутан онима којима је обавезан.⁵³

У писму скадарског диздара и кадије Ф. Болици од 2. јула 1637. помиње се *Signor Mateo Tomazzi⁵⁴ di Antivari*, посредством чијих руку су стигла писма Франческа Болице о препоручивању заробљених реформата (фрањеваца); "*али да није било толико да је Маџео сџијао са његовим ђрејорукама за њих ђрвој ђеџка ових дана, њима би била одрубљена ѓлава, јер извјесни Поѓлавари ових мојих њеѓријаџеља бијаху увјерени у извјесне свешѓенике ових мјесѓа*"⁵⁵ (те им је живот поштеђен).

Извјештај барског надбискупа Ђорђа Бјанкија⁵⁶ из Бара из 1637. год., о његовој другој канонској визитацији Бару и околним селима даје бројно стање и структуру становништва:

"На 20. октобар 1637. почели смо Другу Визитацију Бару и његовим селима.

Прво смо дошли у Бар пошто смо претходно донијели поклон турским господарима града; онда сам нашао станиште унутар Града, гдје сам боравио током 40 дана целебрирајући у поменутом Граду у цркви *Santo Helia* без икаквог ометања (од) Невјерника (...) кризмане су у Бару 22 душе; кућа хришћана унутар Града бијаше 11, ријечју једанаест кућа; у бургу хришћана бијаше бројем 60. Хришћанских душа изван и унутар Града бијаше бројем 332. Кућа Турака унутар Града бијаше бројем 117, изван Града било је кућа бројем 90 (...)"⁵⁷

⁵³ М. Јачов, *Сѓиси...* Оп. цит., стр. 306.

⁵⁴ Вјероватно рођак Антонија де Томаса, свештеника.

⁵⁵ М. Јачов, *Сѓиси...* оп. цит., стр. 310-311.

⁵⁶ Папа Урбан VIII га је 1. октобра 1635. поставио за барског надбискупа, на штету претендента Дубровчанина Бенедикта Орсинија, бискупа Љеша. Ј. Радонић... оп. цит., стр. 99.

⁵⁷ ЦФ.: Петар Масерек 1633. наводи: 60 хришћанских кућа и три свештеника у Бару, а у околини 15 села са 3.000 душа (католика) и 5 свештеника; *fra Santo da Spalato* 1637. броји у Бару 10 хришћанских кућа са 70 душа, а у "граду" (подграђу) 20 католичких кућа и 200 душа, као и 30 православних кућа са 230 душа; А. Змајевић 1671. броји нешто преко 300 католика: 2 католичке куће у граду и око 100 вјерника у осталим кућама и 83 католичке куће у бургу са 200 душа, оп. цит., 215.; М. Ђорга у Извјештају из 1697. наводи да је у Бару хришћана 279. душа: "*У ѓорейоменуѓом ѓраду Бару не живе само двије куће наших кайолика. Све је ѓак настањено мухамеданцима, чији се број, једној и другој ѓола, укључујући и неколико Срба, који живе у ѓраду и његовом ѓредѓрађу, ѓење на око 2.700 душа.*" Ш. Растодер, оп. цит. стр. 161. Према

Дана 25. новембра стигли смо у село Зубци⁵⁸ (...). Кућа у реченом селу било је бројем 40, хришћанских душа биће бројем 500 (...)⁵⁹.

(...) Село звано Шушањ (...) су куће бројем 80, душа хришћанских биће бројем 900⁶⁰ (...).

Испод Спича, на врх једног суровог и врлетног брда бијаше каштел зван Castel del Francesco; у вријеме када су били заузети Улцињ и Бар речени каштел бијаше дат споразумом. У поменутом каштелу била је црква Светог Димитрија која је раније била црква матична и жупана, која је била Опатија (...)⁶¹."

Франческо де Леонардис у писму Конгрегацији из Паштровића од 3. маја 1638. године помиње⁶² и настојања у циљу повраћаја цркве Св. Марије у Бару:

"Прилог за Свету Конгрегацију који ми је стигао од Господина Барског Викара, који се са некима из својега клера налази у Скадру да би добио натраг (откупио) код Паше цркву Мадоне и из других црквених разлога; и нада се да ће уредити извјесне појединости."

Извјештај Ђорђа Бјанкија, барског надбискупа о својој надбискупији, датиран у Риму на 4. фебруар 1640., говори да римокатолици у Бару имају само цркву Св. Илије, јер им је прије неколико година црква Св. Ђура узета и претворена у цамију. Надбискупија има 21 душу са око 5.000 римокатоличких вјерника.

"Црква Бара је сада под називом, или инвокацијом Светог Илије, пошто је Катедрална црква св. Ђура била, већ је томе неколико година, заузета од стране Турака и претворена у цамију; не остаде чак

Вицку Змајевићу (Извјештај из 1702.), у бургу је 78 породица са 206 душа. *Relatione...* оп, цит., с. 17.

⁵⁸ М. Болица 1614. наводи у Зубцима 20 кућа са 45 мушкараца.

⁵⁹ У Зубцима је *Bianchi* видио двије лијепе слике које су ту пренијете кришом кад су Турци заузели град.Цф.: П. Масарек 1633.. наводи 40 католичких кућа са 200 душа и 2 православне куће са 15 душа.

⁶⁰ Цф. податке П. Масарека, који су идентични са горњим; по *Bianchiju*, свештеници у Зубцима и "*Susciani*"-у су слабе спреме и неприлична живота, а викар у Туђемилима, Петар Самуелис "*ha cattivo odore*". Ј. Радонић... оп. цит., стр. 100.

⁶¹ М. Јачов, *Сјиси...* оп. цит., стр. 337. М. Ђорга наводи: "*Катедрална црква овој града (Нехаја) је славни св. Димитрије Мученик, заштитник и ситијеј града и цијеле околине, (црква) је ошкривена и од ње је остало само волаи*". Ш. Растодер, *Сјиси...*, оп. цит. стр. 167.

⁶² М. Јачов, *Сјиси...* Оп. цит., стр. 342-343.

ни стана⁶³ за Прелата, који ако би желио посјетити речену цркву, морао би утолити поклонима Турке, који су у оном мјесту страшни, не дозвољавајући чак ни сахрањивање у Граду оним малобројним хришћанима којих је укупно 7 кућа⁶⁴; због чега се преговарало о обнови за службу католицима једне цркве изван Града на темељима неке друге срушене цркве".⁶⁵

Цијенећи потребним оснажити религијско дјеловање у својој средини, *Francesco de Leonardis* је у писму написаном прије 23. априла 1640, стигавши у Рим, молио Конгрегацију да упути у Будву једног учитеља "*che possede la lingua Illirica*"; "*јер би (се) у њоменутој школи сѝекли они из Бара, и друји сусједи, а ѝрије осѝалих они из Црне Горе и Пашипровића...*"⁶⁶.

Конгрегација је ову молбу позитивно ријешила: "*... de necessitate Scholae in Budua Urbe Dalmatiae Litoralіs ergendae pro instruct(i)one Juvenum Pastrovich, Antibarіae, ac vicinor(um) locor(um) sub Turcis, et ex іjs multiplicari possint pro partibus illis, Sacerdotes Linguae Illiricae, et Epirotice*".⁶⁷

Фра Донат Јелић⁶⁸, мисионар у Спичу, обавјештава 21. маја 1640. Конгрегацију о односима са турским властима, наглашавајући свој однос са викаром П. Самуелијем:

"Већ сам писао о Паши Монсињору нашем Надбискупу и Господину Леонардису, али због тога што сумњам да моја писма нису стигла неком несрећом у руке *Samuelija*, који се налазио поново у Ду-

⁶³ А. Змајевић у *Извјештају* из 1671. наводи: "..., а са десне сѝране се види велика кућа Надбискујске ѝпалајѝе. Има величансѝвен улаз изнад којеј се види ѝрб Монсињора надбискујѝа Брунија који је био на Триденѝском копцилу, са друјим ѝрбовима усјеченим у мермеру, ..." оп. цит., стр. 212-13. М. Ђорга 1697. године пише: "Близу цркве је ѝосѝојала надбискујска ѝпалајѝа, веома велика и величансѝвена, међусобно одијељена једним малим ѝрѝом који је сада у ѝосједу Турака." оп. цит. стр. 159.

⁶⁴ Цф.: П. Масарек 1633. наводи 60 кућа хришћана у Бару; 1. фебруара 1637. у Извјештају мисионара фра Санта Сплићанина наводи се 10 кућа; 20. октобра 1637. наводи се 11 кућа са 60 душа унутар града, а укупно у граду 332 хришћанске душе (вјероватни католици), док је турских кућа 207.

⁶⁵ М. Јачов, *Сѝиси...* оп. цит., стр. 414-415.

⁶⁶ Ibid. стр. 424.

⁶⁷ Ibid. стр. 425. Ј. Радонић... оп. цит., стр. 137. Cf. L. Ćoralić, *Iz prošlosti Paštrovića*, оп. cit., str. 152.

⁶⁸ П. Донат Јелић из Спича (1600-1676), учио је у Дубровнику и Падови, гдје је пришао реформатима. А. Змајевић... оп. цит., стр. 217.

бровнику око наслеђства покојног *Don Zorzi Medina*⁶⁹ из Бара, који је умро у Будви, поново се враћам писању Вашем Преузвишеном Господству молећи Вас да нас обрадујете шаљући нам некакав одговор; само ако не би стигао у руке *Samuelliја*, утолико још боље.

(...) молим да ми се пошаље *placet* да бих могао ићи понекад у дубровачку покрајину или Албанију за моје неопходне и неодложне потребе, а исто тако ради окрепљења, понекад, јер радити са *Samuelliјем* је ствар изузетно тегобна, и док је њега неће недостајати нереда. И молим Вас да пошаљете овласт за нас и за народ, јер не можемо ићи да тражимо Надбискупа у Албанију; на крају Вам препоручујем *Pitera Goeticha*⁷⁰ и *Don Mattheo Braiannija*, нашег (мојег) рођака, и ја Вам најпонижније љубим свете руке".⁷¹

Писмом из Дубровника од 11. јула 1640. барски надбискуп *Giorgio Bianchi*, на повратку из Рима, укорава Конгрегацију што се оглушила о његове захтјеве да се додјели помоћ његовој цркви и њему лично. Његов предшасник *Pietro Maserechi* је био задовољан у потребама, без чега се ни он не може усудити да учини визитацију "*in partibus*".

"Осим других напора које сам препатио за ослобођење фратара из турских руку, у нади у Свету Конгрегацију, утрошио сам своју сиротињу, а да нам се није давала позајмица; али се посуђивао зајам онима који су са завишћу писали против мојих разлога..."⁷²

Одговарајући барском надбискупу, из Конгрегације је иронично питано да ли је тако кратак потез мора учинио да заборави љубазност коју је Света Столица испољила према њему. Подсјећа се да ниједан бискуп у "*partibus infidelium*" нема 200 шкудра годишњу провизију. Даће се Г-дину Арцисвештенику Св. Јеронима његовом агенту 60 шкудра који су му од Свете Конгрегације од недавно додијелени.⁷³

⁶⁹ Помиње се у историјским изворима од 1580. до 1633. као један од најутицајнијих свештеника у Бару. (нпр. као свједок у једном случају и сл.). *Бар њраг...* оп. цит., стр. 63. Cf. L. Čoralić, *Iz prošlosti Paštrovića...* op. cit., str. 152.

⁷⁰ Према једном документу из 1633. године барски патрицијат чине сљедеће породице: *Borisi, Goetichi, Natali, Nasachi, Pasquali i Samueli*, док се *Petar Goetic* помиње као мисионар Конгрегације и као апостолски протонотар и душебрижник барских католика за вријеме надбискупа Петра Богданија 1663-65. године. С. С. Марковић, *Барски патрицијат*, Бар 1995., стр. 16, 30-31.

⁷¹ М. Јачов, *Сјиси...* оп. цит., стр. 427-28.

⁷² Ibid. стр. 436-37

⁷³ Ibid. стр. 437

Мисионар *Francesco de Leonardis* пише Конгрегацији 20. јуча 1640. из Паштровића да је Монсињор барски надбискуп отишао у Задриму, након четвородневног боравка у Будви код Г-дина *Vikara Crutae*.⁷⁴

Mis. F. de Leonardis обавјештава 10. октобра 1640. из Мајина Конгрегацију о Мардарију⁷⁵ у вези са примањем уније, између осталог препоручујући и *Don Marina Bolizzu* у тегама католичких свештеника под турским јармом; бискуп Задриме је повријеђен, монсињор Љеша се спасао смрти на колцу, а монсињору Бара се жели учинити какво изругивање када дође у резиденцију.

"Ја као мањи достојанственик мање сам био истакнут, али нисам прошао без мука, а Г-дин Арциђакон Бара који је био са мном био је толико малтретиран, да су ми били од већег понижења ударци њему, него пријетње учињене мени сабљом исуканом над главом. У ствари, ова ђавоља оруђа заклела су се да ће истријебити хришћанске свештенике, сигурни да ће с њиховим истребљењем раширити мухамеданство."⁷⁶

Надбискуп *Bianchi* у извјештају о канонској визитацији његовој Надбискупији од 9. децембра 1640. даје и податке који се односе на подручје Бара:

"Завршили смо посјету Бару и његовим селима. У Бару кућа католика унутар и изван града биће бројеме 100⁷⁷, а неки живе у кућама Турака, немајући властите куће, у којем мјесту се налази хришћанских душа бројем 600⁷⁸. Немају другу цркву до цркву св. Илије у граду, и након што је заузета црква Свете Марије изван зидина Града, јадни хришћани који су изван Града, тешко могу посјећивати цркву из разлога што су задужени код Турака због лихварства. Пресвлаке цркве су три пара свечане старе одјеће; калеж, једна кутија Пресветога сакраманта; жупник (је) *Don Pietro Samuelli*; приход не долази до више од 20 шкудра. Неки посједи речене цркве су продати од стране свештеника који су мртви, неки узурпирани од стране Турака; остали су у тражењу дрвећа маслина бројем 150, од којих живи жупник.

Село Зубци има кућа бројем 40, хришћанских душа биће бројем

⁷⁴ Ibid. стр. 442-43.

⁷⁵ У вези са догађајем у Мајинама, од 2. октобра 1640.

⁷⁶ М. Јачов...оп. цит., стр. 468-69.

⁷⁷ Податак знатно одступа од податка Петра Масарека (из 1633) о 60 фамилија, или информације из 1637. о 60 хришћанских кућа.

⁷⁸ Вјероватно мисли на католике, којих је по његовом Извјештају из 1637. било 332 и на православце, с обзиром да се у извјештају *Fra Santo-a da Spalato* из исте године помиње 230 православних.

340⁷⁹. Црква св. Николе покривена (је) по своду; пресвлаке: два пара свечаних одежди; један сребрни калез, петнаест прсница, једно звонце, мисал, жупник *Don Antonio Tomasi*, добар свештеник, укупног прихода шкудра бројем X.

Село Туђемили има кућа 25 на броју, хришћанских душа бројем 230⁸⁰.

Село *Sascani* има кућа бројем 50, хришћанских душа бројем 930⁸¹. Црква св. Петке⁸² (је) без надарбина, без залиха, пресвлаке: двије свечане одежде, један сребрни калез⁸³. Црква је мала. Капела покривена по своду. Жупник *Don Piero Laxic*; новчаних прихода од десетине приноса укупно досеже бројем 40. Народ је сиромашан. (...)

Укупно кућа католика у Барској дијецези је бројем 722. Душа католика оба пола је бр. 4.720.⁸⁴

Извјештај Франческа де Леонардиса о стању цркве из 1640. наглашава њене основне потешкоће и смјернице дјеловања:

"У Барској надбискупји, која обухвата, осам бурга градског, села Зубце, Сушањ, Спич, Созину, Туђемили и заједницу Шестана која

⁷⁹ Подаци у знатној мјери варирају: М. Болица 1614. наводи 20 кућа и 45 војно способних мушкараца; у Извјештају надбискупа *Bianchiја* од 20. октобра 1637. наведен је исти број кућа и 500 хришћанских душа, а у сплитском Извјештају од 1. фебруара 1637. наводи се 40 католичких кућа са 200 становника и 2 православне куће са 15 душа. Каснији подаци говоре следеће: 1671.: 45 кућа и 130 душа за причест; 1697.: 316 католика и 1 Турчин; 1702.: 358 католика.

⁸⁰ Цф.: М. Болица 1614 наводи 30 кућа и 70 војно способних мушкараца; према Извјештају од 1. фебруара 1637. има 20 кућа са 100 католика; 1671 наводе се 22 католичке фамилије и 97 душа и 22 турске куће, а 1697. наводи се 125 католика и 3 турске куће са 15 душа (помиње се и напад Црногораца из 1689. године).

⁸¹ Цф.: податке М. Болице, који 1614. наводи 40 домова и 87 војних обвезника; 1633 и 1637. наводи се 80 кућа и 900 душа; 1671. год. 46 кућа са 157 душа; 1697. год. становника 364, а 1702. год. 358 католика.

⁸² М. Ђорга 1697. наводи: "*Жујна црква је св. Венеранга, мала и неуловна за толики народ, озидана с вољом, која је за вријеме земљотреса (1667) претрпјела извјесну штету*". Била је такође у овом мјесту Шушањ једна црква славног св. Илије од које се виде само неки остаци. Оп. цит., стр. 165. "*Види се једнако на врху једној брда једна друја црква, мала али у рушевитам, али се и поред тога понекад бојослужу*". А. Змајевећ... оп. цит., стр. 216.

⁸³ М. Ђорга наводи: "*Има калез са сребрном чашиом сломиеном њак, ше се с ојрезом миси с њом*". Оп. цит., стр. 165.

⁸⁴ М. Јачов... оп. цит. стр. 478-79.

обухвата више од десет села, нема више од пет свештеника: *Pietro Samueli* Викар, *Antonio Tomasi*, *Pietro Đorga*⁸⁵ жупник Сушња, *Giorgio Vuscovich* апостолски мисионар и жупник Шестана. Отац *Donato da Spizza* исто (је) апостолски мисионар и жупник Спича и Созине. Ова Дијецеза имаће око пет хиљада католика и има крајњу неопходност дјелатника: због тога што она два свештеника који живе у граду не могу надокнадити потребе Зубаца и Туђемила, гдје обављају душебрижнство. Ђорђе Вушкович сам не може помагати у толиким селима, међу собом удаљених пола дана хода. Отац Донат из Спича не може често бити у Созини далекој до 10 миља од Спича. Из наведеног произилази да с времена на вријеме ови вјерници умиру без сакраманта. Утолико више ова Дијецеза има потребу за Звањима што је са свих страна окружена Шизматичима, који мало по мало улазе, као што се види у Спичу, гдје је од скора овдје већи дио постао шизматички.

Надбискуп не борави (у Бару) јер нема стана, а његова резиденција била би од изузетно великог значаја, јер уводећи једну Мисију отаца реформата, или у Туђемилима, згодном мјесту или који би се склањали у Шестане⁸⁶ међу брдима, успјело би се значајно окористити и за очување католика и за превођење шизматика. Једнако би се умањило трошак Свете Конгрегације јер уз помоћ оних Отаца не би било потребе за другим мисионарима ни у Шестанима нити у Спичу, а они жупници обрађујући властито старјешинство могли би живјети угоднo од уобичајених скупљања прилога тамошњих вјерника врло милосрдних. Била би једнако неопходна помоћ надбискупа за повраћај црквених добара из руку свјетовњака, чијим би се приходима могла одржавати лагодно два свештеника. И изнад свега да би се држали у миру и слози они вјерници, који због властите неслоге мало по мало не долазе (отпадају).

И зато као што су (становници) у Црној Гори и Паштровићима грчког обреда, а као и Барска дијецеза јесу око Будве, гдје из дана у дан стиже народ из оних крајева; налазећи чак и нека погодна лица жељна да научавају дјецу у описмењавању и црквеној дисциплини, сваки пут кад би Вам била погодност способног Учитеља, подсјећам с поштовањем Свету Конгрегацију, да бих уважавао (као) Служење Бо-

⁸⁵ А. Змајевић га помиње у Извјештају из 1671. године, као жупника и мисионара у Бару, старог и оронолог. Оп. цит., стр. 215. Стриц је каснијег надбискупа барског Марка Ђорге (*George, Jorge*), 1696-1700. А. Змајевић... оп. цит., стр. 216.

⁸⁶ Цф. Ј. Радонић... оп. цит., стр. 142.

гу одашилање у Будву једног од оних ученика (...)."87

*Francesco de Leonardis*⁸⁸ обавјештава из Паштровића 30. маја 1641. секретара Конгрегације Инголија да је, између осталог, нашао времена да помогне и у Барској дијецези; како су Созина, Спич и Сушањ без жупника, будући је Отац *fra Donato* због одређених сметњи отишао у Дубровник, а *Don Pietro Giorga* жупник Сушња отишао у Ломбардију из извјесних својих интереса. "*Са собом сам вођио Don Gioanni-ja Frondiceo, који је овдје био и ђрије; и ако ја Госиод умилосииви здрављем и снаиом (јер је кайкад узменираван нерасиоложењем) у духу, да му их обрадујући ја гаде, сиуран сам да ће бити од великој уздизања и уијехе свима оним вјерницима*"89.

Барски надбискуп Ђорђе *Bianchi* обавјештава из Призрена 29. октобра 1641. Конгрегацију о куги у Србији и поново у Скопљу, Новом Брду и Јањеву⁹⁰. Из Прокупља је 12. фебруара 1642. јавио да је вршећи канонску визитацију католицима у Србији, у Пећ разговарао са српским патријархом о могућности да прими унију са Римом. У писму од 22. марта 1642. каже да у Србији нема мјеста које није заражено кугом⁹¹.

Из Прокупља, 2. фебруара 1642. барски надбискуп пише Конгрегацији о својим потребама, а у вези са стањем резиденције у Бару:

"Узвишена и Велечасна Господо, Владаоци моји много поштовани,

Будући да су врло разасуте ове Дијецезе Надбискупије барске, све под турском доминацијом, на тај начин да су с доста тешкоћа и опасности за живот Прелата који је визитира, да му се лако могу десити многа зла морајући да хода по сумњивим мјестима више ноћу него дању, готово највише времена се налазим у посјети Бару и Србији: а оно мало времена које ми преостаје да се одморим и одахнем од својег напора, старости и слабости, немам гдје; будући је изгубљена и узурпирана од стране Турака резиденција Барске надбискупије са свим покретним добрима и некретнинама; у Катедралној цркви коју су

⁸⁷ М. Јачов... оп. цит. стр.487

⁸⁸ Иако је митрополит Мардарије (1637-1659) 2. октобра 1640. у Мајинама пристао на унију дајући Леонардију исповијед вјере, коју је овај превео, и био његов гласник код папе Урбана VIII (1623-1644), Леонарди је касније боравао и на Цетињу, а писао је и о Пећкој патријаршији; овај интелигентни посматрач, како истиче Ј. Радонић, нарочито је био заинтересован за Црну Гору одн. Зету.

⁸⁹ М. Јачов... оп. цит. стр. 515

⁹⁰ Ibid., стр. 534-35.

⁹¹ Ibid., стр. 544-45, 547.

Турци начинили џамијом унутар реченог Града, не налази се ни једне споменице⁹² о стварима поменуте резиденције, како се показало свакоме. Начелно Турци реченог Града не дозвољавају да Прелати могу резидирати и становати унутар Града, будући да је речени Град на обали мора. Многи сумничавци сматрају бискупе шпијунима: оним малобројним хришћанима који станују у наведеном граду ако не држе своје фамилије са собом не дају да станују унутра; и будући да нема ни једно мјесто гдје се могу одморити и одахнути у вријеме када се не може преговарати и ићи у визитацију, не могу пронаћи да одморим своје кости до у једној кући коју сам направио о властитом трошку у Сапској дијацези: без икаквог прејудуцирања о реченој Дијецези, понизно молим Ваше Узвишености да се удостоје додијелити ми милост да могу одмарати у поменутој мојој кући; у именованој Дијецези, која није удаљена више од дан хода од Бара; и сваки пут када биде потреба може се ићи у Бар; јер ако ми учините такву милост бићу врло захваљан молити Нашег Господа за дуг и сретан живот Вашој Узвишености.

Giorgio Bianchi, Arcivescovo di Antivari⁹³".

У писму од 3. маја 1642. *Giorgio Bianchi Arciv(escovo) d' Antivari* извјештава о сазивању "дијацезалног синода" у Скопској Црној Гори, на којем су учествовали свих 11 римокатоличких свештеника у Србији. Том приликом моли за сагласност и помоћ од Конгрегације да може саградити надбискупску резиденцију у Паштровићима:

"А затим сам, с помоћу Божјом сишао из Србије у Задриму да се одморим и одахнем неколико дана, потом ћу сачекати да се пребацим према Бару да посјетим оне крајеве; и сачекаћу да пронађем неку кућу или станиште у Паштровићима да бих боравио неко вријеме на наведеном мјесту; да бих поправио неке злоупотребе и црквене послове оне дијецезе како сам прије писао Вашем Узоритом Господству из Србије: а ако будем помогнут од свете Конгрегације за ширење Вјере са ових 50 шкудра које имам и са помоћу Свете Конгрегације прионућу да направим резиденцију у Паштровићима која ће нам неко вријеме служити, а затим остати у сталном посједу наших сукцесора; а потом ако Бог даде још начина, неће се издатак изгубити, већ ће се моћи потрошити за рестаурирање оне у Бару⁹⁴, која је била у прошлости, јер

⁹² В. Василије Лукић, *Пречисти Крајинска*, Цетиње 1974., стр. 40.

⁹³ М. Јачов... оп. цит. стр. 545-46

⁹⁴ Поправивши односе са Турцима, повремено је до 1642. резидирао у Бару, ослањајући се на мито којим је поткупљивао турске старјешине: "*Non ho trovato piu' pessimi Turchi che in Antivari*".

се у ово вријеме нити у Бару нити у другим мјестима јурисдикције Барске надбискупије неће наћи мјеста за пребивање надбискупа; а ако се направи у Паштровићима, овдје ће Прелат бити сигуран од свакаког лошег и изопаченог народа и моћи ће држати строго своје дијелове Дијецезе; јер ја не желим више да станујем у Дијецезама других, колико да се не умрљам клеветама других, толико због поштовања Светих Канона..."⁹⁵

Историјска расправа из Извјештаја *Francesca de Leonardisa (Observationi "alla medesima Sacra Congregatione")* датирана на Цетињу 14. октобра 1642. одражава поимање историјских токова и у барском крају:

..."Од овога је водио поријекло краљ Стефан, други овога имена краљ Србије, с којим се сједини у брачној свези Елена кћи Краља Француске, жена заиста врло побожна, јер учини да се изгради више од четрдесет манастира св. Бенедикта..."⁹⁶

... "Од истога краља Уроша би изграђена католицима црква Блажене Дјеве у Свачу и *Collediata di Santa Maria d'Antivari*, било ми је речено од врло велечасног *Don Pietro Chiurea* жупника; има се тако од најстаријег предања. Слично начини цркву Свете Марије зване *Роштал* у барској Дијецези⁹⁷, које цркве у садашњости јесу и биле су увијек латинског обреда, како се има по незаборавној традицији"⁹⁸.

У Извјештају Ђорђа Бјанкија (између 12. априла и 24. новембра 1642) о канонској визитацији Србији каже се да се: "*најјонизнији и најоганији Слуга Giorgio Bianchi барски надбискуп и њимас краљевства Србије уистину недостиојан овога ранга*" у наведеним провинцијама Србије са оним људима служио језицима: епиротским, италијанским, илирским, латинским и турским.⁹⁹

Francesco Bolizza у писму из Котора од 17. августа 1643. помиње да је пренио *Franciscu de Leonardisu* и калуђерима пећког патријарха да због постојећих немира не могу да путују у Рим, већ да се врате у своје манастире. Том приликом он препоручује Леонардиса и истиче: "*Пошврћујем јасно овом њриликом још више своје убјеђење већ изложено у њрејходним њисмима Вашој Узоријој њосјоди и враћам се њонављајући с дубоким њошћовањем, њогсјећајући да се њо свим размаћрањима која су већ учињена неће обезбиједити боље*

⁹⁵ М. Јачов... оп. цит. стр.551-552.

⁹⁶ М. Јачов... оп. цит. стр. 572, 573.

⁹⁷ Ј. Радонић... оп. цит. стр. 168.

⁹⁸ М. Јачов... оп. цит. стр. 574.

⁹⁹ Ibid., стр. 587, 590.

свим овим народима, како нашеї, ꙗко ірчкої обреда, осим мишљу да се узвиси на Барску надбискупїју, (особа) изложена оним условима, каквоће коју изискују нейходности и ѿиїребе оних вјерника..."¹⁰⁰

Кавалир Фрањо Болица 21. септембра 1643. у писму Секретару Инголију каже да је у претходним писмима писао о Барској надбискупији¹⁰¹, да би му у писму од 20. октобра 1643. предложио да надбискупа барског Ђорђа Бјанкија, због поодмаклих година премјести у Сапу, а на његово мјесто постави Francesca de Leonardisa:

"... пошто сам већ искусио колико је корисно успјело његово лично залагање, бивам сигуран, да ће слиједећи овласти и достојанства бити врло по вољи и од плода, не само барској дијецези, већ у читавој Србији, у којој Барска надбискупија извршава ординаријат јурисдикције, и још у Албанији, а добрим дијелом и у Бугарској, гдје се пружа као Метрополија; па и на Илире грчког обреда и на усавршавање Трактата, које смо тако срећно започели код пећког патријарха за унију са Светом Столицом, да се не би могло жељети предности, а вашу овласт цијенио бих средством дијелом обезбијеђеним и унапријеђеним Божјом Провидношћу, да би се учврстио и усавршио један тако велики посао и од толике важности.

(...) не може се пожељети субјекта који више одговара дужности барског надбискупа, и по науку и по припадности земљи, и по мудрости у послу и по језику и по саставу (тјелесној конституцији) и по снажној природи отпорној на тешкоће, одважној у сусрету с опасностима, прилагодљивој и пријемчивој сваком личном услову и сваком начину живљења и паћења, прихваћеној и милој једнако свих хришћанима једног и другог обреда, који би једнако осјетили велику утјеху и посебно се захвалили Богу за промоцију њега Господина Арциђакона. Једнако би Сапатска дијецеза, будући је већ толико времена без најмање озлојеђености или немарности практикована мудрим владањем Врло Поштованог Монсињора надбискупа Бјанкија, остала врло утјешном видјевши га реституисаног у пастира, а он Монсињор Надбискуп већ отежан од година и знајући да се не може одупријети напорима и путовањима, нити да може пружати ни помоћи, ни подршке које трежи пространа Барска Метрополија, имаће за услугу и посебну милост да буде премјештен у мирнији живот. (...) Света Столица ће овлашћивањем поменутог Г-дина Арциђакона бити обезбијеђена свештеником и дјелатником врло великог талента и плода у свим пот-

¹⁰⁰ Ibid., 615.

¹⁰¹ Ibid., стр. 619.

ребама..."¹⁰²

Fra Gregorio Romano, вицеperfект фрањеваца у Албанији предлаже у писму из Котора од 28. октобра 1643. упућеном Светој Конгрегацији да надбискупа барског Ђорђа Бјанкија премјести у Сапу¹⁰³, а на његово мјесто постави мисионара *Francesca de Leonardisa*¹⁰⁴, чиме се придружује настојањима да се он узвиси:

"(...) Господин Арциђакон де Леонардис, будући је једноставан мисионар, са великим се духом и ревношћу ангажовао у служби Божјој, својом примјереношћу, ученошћу и опрезношћу био од врло велике изградње и плода вјерницима из своје Мисије, највише онима грчког обреда, будући се чак показао увијек врло погодним и говорљивим за промоцију наших Мисија и за заштиту наших Отаца: и зато што се подразумејива да Монсињор Надбискуп Bianchi, осјећајући се оптерећеним годинама, не могавши се одупријети напорима које изискују цијеле Покрајине подвргнуте његовој јурисдикцији, имаде наум одрећи се Дужности, са сваком понизношћу и религиозном истином, познајући односнога, а с искуственог познавања ових крајева - представљам тој Светој Конгрегацији што бих сматрао великом Божјом службом и уздигнућем Свете вјере; да поменута надбискупија буде додијељена лицу наведеног Господина Арциђакона де Леонардиса; јер је подложен науци не осредњој и уобичајеној, умјешан у односу на земљу, мудар, снажан, еластичан, навикнут на употребу и обичаје ових мјеста, вољен, поштован и високо цијењен од народа; успио би у својој промоцији врло опште утјехе и плода значајног добра вјерницима, и чак наших Мисија и наших Отаца и у свим потребама; који би имали истинитог и ревног Заштитника и Браниоца, утолико више корисног због помоћи душама, који би осим својом помоћи, ауторитетом и правцем олакшао улазак у Краљевство Србије гдје је за тим изузетно велика потреба, још веће у Албанији због оскудице, дјелатника, највише код Илира грчког обреда, код којих је Господин арциђакон већ започео разговор о унији са Светом Римском Столицом: тако да бих са свим поштовањем сматрао врло умјесним његово промовисање у случају одрицања Знаменитог Монсињора Bianchiја, за којег бих једнако вјеровао, да би био, будући премјештен на управљање Сапом,

¹⁰² Ibid., стр. 620-621.

¹⁰³ На основу његовог захтјева, папа Inocent X (1644-1655) вратио је Bianchiја 1644. на пређашњу столицу у Горњу Задриму (Сарра), када оставља несрећене прилике у архидијезези, у свађи са суфраганима. И. Марковић... оп. cit., стр. 206-207.

¹⁰⁴ М. Јачов... оп. cit. стр. 621.

као практикант и зналац Земље, на задовољство и утјеху оним вјерницима, и такође на заштиту и помоћ нашим мисијама, какав је био до сада, будући он први Аутор под заштитом којег су биле уведене, Бог зна, са овим нашим миром и Духовним плодом: и заиста ако буде промовисан на ону бискупију коју жели други подложник, без икакве сумње био би од великог прејудицирања по духовне интересе, као и свјетовне, оне Дијецезе која је већ преиначена због различитих неприкладности које су уведене: то добро знају јадни мисионари: (...) Отац *Vonaventura da Palazzolo* свјестан добрих квалитета реченог Господина Арциђакона, који не могу бити бољи, као и потреба оних људи; да ће уз помоћ Светог Духа ријешити оно што изгледа од највеће услуге и славе Богу, ..."¹⁰⁵.

За сједницу Конзисторије која је одржана око 5. новембра 1644. *Francesca de Leonardisa* је предложен за надбискупа Барске надбискупије: **"Иако га ће са више ауторитетна носити наведени важан њосао"**¹⁰⁶.

Послије 19. јуна 1645. послато је након прилично дуго времена, писмо Конгрегације као одговор на Извјештај барског надбискупа *Francesca de Leonardisa*, према којем је одлучено да треба радити на унији пећког патријарха Пајсија¹⁰⁷. Римокатоличко учење о Светој тајни еухаристије и о Исхођењу св. Духа патријарху треба да предочи барски надбискуп (сходно актима флорентинског¹⁰⁸ Светог Екуменског Концила)¹⁰⁹.

Активности на унији требало је да се интензивирају: калуђер Висарион, архиђакон црногорског епископа, био је одређен за мисионара у Србију и имао је задатак да заједно са *Francescom de Leonardisom* припреми унију српског патријарха са Светом Столицом.¹¹⁰ Међутим, због Леонардијеве смрти у септембру 1645., није реализована канонска визитација Србији, а ни Турци због рата с Млечанима нису допуштали пролаз кроз њихову територију. Рад на унији је прекинут.

¹⁰⁵ Ibid., стр. 622.

¹⁰⁶ Ibid., стр. 645. Папа Иноцент X га је против воље учинио 29. новембра 1644. у Риму барским надбискупом, са јурисдикцијом над Барском дијецезом, Србијом, Арбанијом и добрим дијелом Бугарске.

¹⁰⁷ (1614-1648).

¹⁰⁸ О неким консеквенцама проглашења обновљеног јединства хришћанских цркава у Фиренци 6. јула 1439. в. у *Archiepiscopus Craunenis*, проф. др Сима М. Ђирковић, Историјски записи, Година LXXIII, бр. 1-2/2000, Подгорица 2000., стр. 47-54.

¹⁰⁹ М. Јачов... оп. цит. стр. 585-87.

¹¹⁰ Ibid., стр. 643, 644.

Закључак

Извјештаји упућени Конгрегацији за ширење вјере у времену од 1627. до 1644. године, из грађе коју је објавио Марко Јачов 1986. године, писани су италијанским језиком, лингвистичко-литерарним стилем који дугим и веома сложеним реченицама, препуним сувишних фраза, везује ауторе уз традицију раније италијанске литературе и класичну конструкцију реченице и одражава образовни ниво, материјално стање и социјално поријекло извјештилаца. Преведени дјелови релација приказују погоршавање животних услова и религиозних слобода хришћанског, посебно католичког живља на територији некадашњег барског дистрикта. Неповољне околности ће половином XVII вијека кулминирати неуспјешним покушајем млетачког освајања Бара и сљедствено, драстичним егзодусом католичког становништва у западне крајеве.

Док је значајан пажња барских надбискупа окренута ширем залеђу које се сходно црквеном устројству налази под њиховом јурисдикцијом, град Бар и непосредна околина, налазећи се у осјетљивим политичким и војним приликама односног периода на раздјелници хришћанског и отоманског свијета, описивани су у извјештајима и писмима и других католичких достојанственика, која доносе низ релевантних и мање познатих података о броју и вјерској структури становништва, друштвеном и посебно интерконфесионалним односима, сакралним објектима, готово анонимним духовним лицима, вршиоцима црквених служби и другим појединцима.

Компаративном анализом ранијих еклезијастичких релација, као и оних које ће након приказаних докумената услиједити, а односе се на XVII вијек, указује се посебно на демографске, етничке, конфесионалне и социјалне промјене, на напоре за очување сопствених права и традиција, али и на правце дјеловања Католичке цркве на овом и ширем подручју у односном периоду.

Savo Marković

Il distretto di Antivari nelle relazioni ecclesiastiche dal 1627 al 1644

Riassunto

Il papa Gregorio XV il 6. gennaio del 1622 formò la Sacra Congregazione "de Propaganda Fide", assegnandole, come all'organo supreme e centrale per la propagazione del cattolicesimo, il compito di lavorare all'attuazione dell'unione tra gli ortodossi e di organizzare e sorvegliare la propagazione del cattolicesimo tra non cristiani. Il primo segretario della Sacra Congregazione fu Francesco Ingoli, e l'archivio della Congregazione abbraccia il periodo dal 1622 fino ad oggi. La Sacra Congregazione, secondo l'atto della fondazione, fu formata dai 13 cardinali, i quali tenevano le sedute mensili, il più spesso con la presenza del papa (coram Sanctissimo). Il materiale che nel 1986 fu pubblicato da Marco Jačov (Gli atti della Sacra Congregazione "de Propaganda Fide" a Roma sui Serbi 1622-1644, Belgrado 1968) sono le lettere dei prelati sulle quali la Congregazione disputava alle sedute mensili (Congregazioni Generali), particolari e settimanali (Congressi).

I rapporti concernenti il territorio di Antivari, che erano inviati alla Sacra Congregazione per la propagazione della fede nel periodo dal 1627 al 1644, erano scritti in lingua italiana, con lo stile linguistico letterario il quale, con le frasi lunghe e complesse, stracariche degli idiomi eccessivi, lega gli autori con la tradizione della letteratura italiana precedente e con la costruzione della frase classica, il che riflette il livello educativo, lo stato materiale e l'origine sociale dei relatori.

Le parti tradotte delle relazioni reffigurano i peggioramenti delle condizioni di vita e delle libertà confessionali, piuttosto della popolazione cattolica sul territorio del precedente distretto antivarese (parte della diocesi antivarese). le circostanze sfavorevoli nella metà del XVII secolo culminarono con un tentativo fallito del conquistare di Antivari da parte dei veneziani, e di conseguenza, con un drastico esodo della popolazione cattolica nelle regioni occidentali.

Mentre la notevole attenzione degli archivescovi antivaresi è volta verso più larghi rettoterre che, conformemente all'asestamento ecclesiastico si trovano sotto la loro giurisdizione, la città di Antivari e più vicini dintorni, trovandosi in situazioni politiche e militari delicatissime del rela-

tivo periodo, nei confini del mondo cristiano e musulmano, sono descritti anche nelle relazione degli altri prelati, che portano un filo dei rilevanti e meno conosciuti dati sul numero e sulla struttura della fede della popolazione, sui rapporti sociali e inanzitutto sui rapporti interconfessionali, sui oggetti sacrali, sui quasi anonimi sacerdoti, sui facenti dei servizi sacrali e sugli altri individui, tenuti in poca considerazione.

Con analisi comparativa delle precedenti relazioni ecclesiastiche, nonche di quelle che documenti rappresentati susseguiranno, e relative al XVII secolo, si accenna particolarmente ai cambiamenti demografici, etnici, confessionale e sociali, agli sforzi pre la conservazione dei propri diritti e delle tradizioni, altresì alle direzioni dell'operosità della Chiesa cattolica su questo e sullo spazio più ampio nel relativo periodo.